

Tanja de Ruijter

Tanja de Ruijter is rector van SG Huizermaat in Huizen en lid van de redactie van DNM
E-mail: tdruijter@gsf.nl

Klaas Pit

Klaas Pit is zelfstandig adviseur en hoofdredacteur van DNM
E-mail: klaaspit@xs4all.nl

In gesprek met Joke Schuur en Amina Saydali

Sociale veiligheid is niet vanzelfsprekend

In gesprek met Joke Schuur en Amina Saydali hebben we het over sociale veiligheid en seksueel grensoverschrijdend gedrag op school. Wat verstaan we onder sociale veiligheid, en is dit nu iets anders dan bijvoorbeeld enkele jaren geleden? Wat kunnen scholen doen om een sociaal veilig klimaat te bevorderen? Op dit moment krijgt seksueel grensoverschrijdend gedrag ook in scholen veel aandacht, ook al weet menig schoolleider niet altijd wat hij of zij moet doen bij een vermoeden daarvan. Onlangs heeft de inspectie daarom de flyer 'Vertrouwensinspecteurs voor onderwijs en kinderopvang: een luisterend oor en een goed advies' uitgebracht. In het laatste deel van dit gespreksverslag gaan we hier nader op in.

Joke Schuur is vertrouwensinspecteur en coördinator van het team vertrouwensinspecteurs. Zij heeft ruim 17 jaar ervaring als vertrouwensinspecteur en is daarnaast ook inspecteur speciaal onderwijs geweest.

Amina Saydali is sinds anderhalf jaar directeur-bestuurder van Stichting School & Veiligheid. Eerder heeft zij bij de Inspectie van het Onderwijs gewerkt en voor het ministerie van OCW.

De wet vraagt van scholen al het mogelijke te doen om veiligheid en welbevinden van leerlingen te waarborgen. Dat is een belangrijke opdracht, niet alleen omdat veiligheid een voorwaarde is om te kunnen leren, maar eerst en vooral omdat leerlingen recht hebben op een veilige omgeving. Dat maakt begrijpelijk dat ook in het

regeerakkoord opnieuw aandacht wordt gevraagd voor het bevorderen van sociale veiligheid. Ook de inspectie hecht veel waarde aan veiligheid, en spreekt - waar het mis gaat - scholen daar nadrukkelijk op aan. De wettelijke zorgplicht vraagt van een school tenminste jaarlijks de veiligheid van leerlingen in kaart te

brengen, zodat de school weet of leerlingen zich veilig en prettig voelen. Als dat niet zo is, of als verbetering mogelijk is, wordt van de school gevraagd het veiligheidsbeleid aan te passen. Als scholen daarin tekortschieten, treedt de inspectie handhavend op. Ook vraagt de wet dat er een voor alle leerlingen en ouders bekend aanspreekpunt is, en dat er een functionaris is die het veiligheidsbeleid van de school coördineert. Hoewel al deze eisen belangrijk zijn, verwijzen ze naar een onderliggende eis die de kern vormt: is de school steeds alert op de veiligheid en het welbevinden van alle leerlingen, functioneren de afspraken die daarvoor nodig zijn, treedt de school snel en goed op als het toch mis gaat, en checkt de school regelmatig of het geheel aan afspraken goed functioneert? Als het goed is, biedt zo'n algemene aanpak een goede waarborg tegen incidenten of problemen. Toch gaat het soms mis, en soms zelfs zeer ernstig. Voor dergelijke situaties is er de vertrouwensinspectie. Dat is

een aparte afdeling van de inspectie, waar leerlingen, ouders en anderen terecht kunnen bij ernstige problemen. Onderwijsprofessionals kunnen voor advies en ondersteuning ook terecht bij *School & Veiligheid*, een stichting die scholen ondersteunt bij het bevorderen van een sociaal veilig klimaat: door informatie en deskundig advies (www.schoolenveiligheid.nl).

De vertrouwensinspecteurs maken deel uit van de onderwijsinspectie. De onderwijsinspectie heeft een team van inspecteurs, dat toezicht houdt op het onderwijs. Een klein deel van dat team (16 personen) is vertrouwensinspecteur. Zij werken voor het hele onderwijsveld, inclusief het MBO/HO en ook voor de kinderopvang (dat ook de kinderopvang sinds 2013 in het takenpakket van het team vertrouwensinspecteurs is opgenomen, is een rechtstreeks gevolg van het ernstig seksueel misbruik door Robert M.). De vertrouwensinspecteurs doen hun werk naast hun toezichhoudende taak. Zij behandelen gevoelige kwesties die vertrouwelijkheid vragen. De vertrouwensinspecteur van de inspectie adviseert en informeert. Informatie wordt vertrouwelijk behandeld.

Bij een zedenmisdrifft stelt de vertrouwensinspecteur in overleg met het schoolbestuur vast of er op grond van de feiten sprake is van een redelijk vermoeden van een strafbaar feit. De vertrouwensinspecteur zoekt niet uit wat er is gebeurd (waarheidsvinding) en kan ook niet zorgen voor een oplossing. Hij kan wel ondersteunen en helpen zoeken naar oplossingen, en zal ook adviseren over aangifte. Eenieder kan vertrouwelijke kwesties bespreken met de vertrouwensinspecteur. Dit geldt voor seksuele intimidatie of seksueel misbruik (zedenisdriften), fysiek of psychisch geweld, discriminatie en radicalisering. De vertrouwensinspecteur is wettelijk verplicht om geheim te houden wat hij met ouders, leerlingen en besturen/scholen bespreekt over mogelijke zedenmisdriften. Hij is dus niet verplicht om aangifte te doen van een mogelijk zedenmisdrifft. Daarmee geldt voor de vertrouwensinspecteur een uitzondering op de meldplicht.

Sociale veiligheid

Sociale veiligheid raakt de kern van de leef- en leerge-

meenschap die een school is, aldus Schuur en Saydali. Daarbij gaat het om een veelomvattend begrip, waaronder onderwerpen vallen als (online) pestgedrag, misbruik van sociale media, discriminatie, wapenbezit en fysiek geweld. Sociale veiligheid is geen nieuw begrip, maar het omvat wel steeds meer en gevarieerder aspecten. Sociale veiligheid beperkt zich niet (meer) tot de schoolse setting, het speelt ook daarbuiten. De wereld in school laat zich niet begrenzen door de schoolmuren, ook (en misschien wel juist) buiten de school kan het onveilig zijn. De leef- en leerwereld van leerlingen speelt zich ook af buiten schooltijd, op straat, maar ook online. En dat komt de school binnen, en daardoor heeft de wereld buiten school effect op de sociale veiligheid binnen de school.

Zowel School & Veiligheid als de Inspectie benadrukken het belang van werken aan een veilig schoolklimaat en wijzen erop dat de zorg hiervoor overal in de school moet gebeuren, dus niet alleen in de klas, maar ook bijvoorbeeld in de mediatheek of op het secretariaat. Tegelijkertijd vragen Schuur en Saydali zich af of er, wellicht als gevolg van de coronapandemie, behoefte is aan een herijking van de normen voor goed gedrag. De ervaring is namelijk dat sinds de pandemie het pestgedrag is toegenomen, en dat is zorgelijk. Hoe langer een sociaal onveilige situatie voortduurt, des te moeilijker is het om de geest weer in de fles te krijgen. School & Veiligheid en de Inspectie zijn dan ook blij met de aandacht voor burgerschaps- onderwijs, waarbinnen het bespreekbaar maken van omgangsvormen, de groepsdynamiek en het oefenen met solidariteit, gelijkwaardigheid en vrijheid een plek (kunnen) krijgen. Sociale veiligheid kan alleen bestaan als er een veilig sociaal pedagogisch klimaat in de school is, waarbij iedereen in de school bij betrokken is, van conciërge tot leerling, van mediathecaris tot docenten: echt iedereen. Alleen dan kan het ook echt voor iedereen veilig zijn.

Schuur en Saydali komen in het gesprek diverse keren terug op het 'gevaar' sociale veiligheid te onderschatten. Ook lijdt de aandacht voor sociale veiligheid nogal eens onder de alledaagse drukte die een school kent, de 'waan van de dag'. Het belang van een ge-

zond pedagogisch klimaat kan niet genoeg benadrukt worden. Dit vraagt, zo stellen zij, om bewustwording bij alle betrokkenen in de scholen en de bereidheid tijdig externe deskundigheid van bijvoorbeeld School & Veiligheid te betrekken bij het werken aan een sociaal veilig klimaat. Maar ook interne deskundigen kunnen een belangrijke rol spelen, zoals bijvoorbeeld de interne vertrouwenspersoon. Advies is hier: faciliteer de interne vertrouwenspersonen (beter) in tijd en opleiding en maak werk van kennisdeling binnen kennisnetwerken. Daarnaast kan ook kan de interne toezichthouder een rol spelen in met name het monitoren van een sociaal veilig schoolklimaat, door zich daarover expliciet te laten informeren door bestuur en leerlingen. Schuur en Saydali roepen scholen op grondig en creatief te zijn in het monitoren van de sociale veiligheid. Zo blijkt het in de praktijk ook heel nuttig om in gesprek te gaan met oud-leerlingen: zij hebben veel te vertellen over hun ervaringen op dit terrein.

Grensoverschrijdend gedrag

Zowel bij het adviespunt School & Veiligheid als bij het meldpunt van de vertrouwensinspectie is het direct merkbaar als er iets gebeurt in de maatschappij dat aan seksueel grensoverschrijdend gedrag raakt, zoals bijvoorbeeld onlangs bij de Voice of Holland, of na het bekend worden van het gedrag van Marc Overmars bij Ajax.

Meldingen over minderjarigen komen meestal binnen via de ouders. De afgelopen periode heeft de vertrouwensinspectie ook meldingen binnen gekregen van volwassenen die situaties melden uit hun puberteit. Zij voelen zich nu, mede door de aandacht in de media, gesteund en durven, soms na een lange tijd, alsnog een melding te doen. De vertrouwensinspecteur rapporteert op sectorniveau en niet specifiek op opleidingsniveau. Maar als zich uit een bepaalde groep meer leerlingen melden, wordt dat zeker opgemerkt.

De stijging in het aantal meldingen, als gevolg van berichten in de media, is in de regel van korte duur. Over het algemeen is het aantal meldingen over de gehele breedte redelijk stabiel. Wel constateren de vertrouwensinspectie en School & Veiligheid dat het aantal

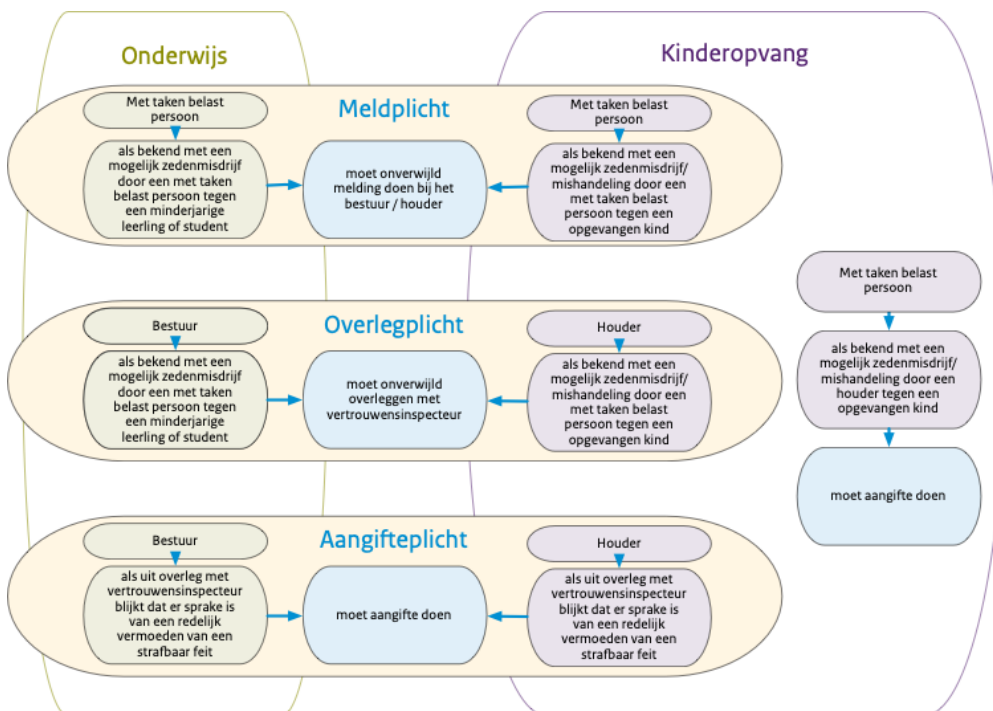
Bij het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag staat het werken aan een veilige en open cultuur, ook in de lerarenkamer, voorop.

meldingen over seksueel grensoverschrijdend gedrag toeneemt, zowel voor gedrag bij leerlingen onderling als voor gedrag van met taken belaste personen tegenover leerlingen. In beide gevallen gaat het vaak over verbaal grensoverschrijdend gedrag, maar ook ernstig seksueel geweld zoals een verkrachting. Contact

via social media uit zich in *grooming* ('het door een volwassen persoon online benaderen en verleiden van minderjarigen met als uiteindelijke doel het plegen van seksuele handelingen' of: digitaal kinderlokken), of het delen van beelden. De vertrouwenspecteur merkt op dat maar weinig leerlingen weten dat dit laatste onder de wetgeving omtrent kinderporno kan vallen.

Bij een redelijk vermoeden van seksueel grensoverschrijdend gedrag van een onderwijsprofessional tegenover een leerling moet de school/het bestuur altijd onverwijld overleggen met de vertrouwensinspector, ongeacht of het tijdens of buiten schooltijd heeft plaatsgevonden. Bij leerlingen onderling is dat anders, maar de school is er altijd bij betrokkene: leerlingen hebben immers leerplicht en op school komen zoveel zaken samen.

Daarmee komen we bij de kern van de flyer die de

Figuur 1: Schema Meld-, overleg- en aangifteplicht (uit: Vertrouwensinspecteurs voor onderwijs en kinderopvang, een luisterend oor en een goed advies; www.onderwijsinspectie.nl)

Inspectie onlangs heeft uitgebracht: het belang van scholen om te weten hoe te handelen bij een mogelijk vermoeden van seksueel misbruik of seksuele intimidatie tussen een leerling en onderwijsprofessional. Bij twijfel moet er altijd contact opgenomen worden met de vertrouwensinspectie en volgt overleg over hoe hierin te handelen (zie: Vertrouwensinspecteurs voor onderwijs en kinderopvang, een luisterend oor en een goed advies; www.onderwijsinspectie.nl). Daarnaast biedt School & Veiligheid veel informatie en mogelijkheden om bij complexe vraagstukken of een calamiteit ondersteuning te bieden.

Scholen hebben sinds 1999 de wettelijke plicht seksueel misbruik te melden en hen kan nalatigheid worden verweten als ze dit niet op tijd melden. De ervaring leert dat besturen en scholen de wettelijke plicht niet altijd goed in beeld hebben om bij een mogelijk redelijk vermoeden van seksueel grensoverschrijdend gedrag de meldplicht te hanteren en onverwijld te overleggen met de vertrouwensinspectie. Figuur 1 licht een en ander nader toe.

School & Veiligheid en de vertrouwensinspectie werken in elkaars verlengde. Hoe eerder er contact is bij een vermoeden of vraagstuk rond grensoverschrijdend gedrag hoe beter: dan is er wellicht nog ruimte om te de-escaleren.

De inspectie kan bij vragen de school, en indien relevant ook ouders, erbij betrekken om het formele proces zo goed mogelijk te doorlopen. Gemeld (seksueel) grensoverschrijdend gedrag wordt getoetst aan het wettelijk kader en de aangifteplicht wordt besproken. Juridische ondersteuning ontvangt het bestuur via zijn eigen kanalen. Bij een redelijk vermoeden van een strafbaar feit jegens de zeden is het aan de politie om waarheidsvinding te doen. De Inspectie steunt waar mogelijk, en School & Veiligheid kan ondersteuning geven door inzet van een calamiteitenadviseur. Hierbij is het van belang om een logboek bij te houden, zorgplicht te hanteren naar alle betrokken partijen, en een woordvoerderslijn te hanteren.

Kortom, de vertrouwensinspectie heeft geen toezichthoudende maar een ondersteunende rol. School & Veiligheid richt zich vooral op hulpvragen vanuit

scholen. Het kan daarbij om algemene vragen gaan, bijvoorbeeld over hoe in de schoolse setting een veilig en sociaal klimaat bevorderd kan worden maar ook meer specifieke hulpvragen over bepaalde concrete incidenten. Bij een vermoeden van seksueel grensoverschrijdend gedrag verwijst de School & Veiligheid door naar de Vertrouwensinspectie.

School & Veiligheid en de vertrouwensinspectie benadrukken ook het belang om vanuit de pedagogische visie van de school werk te (blijven) maken van sociale veiligheid. Want er ligt een belangrijke rol voor elke onderwijsprofessional. Bij het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag staat het werken aan een veilige en open cultuur, ook in de lerarenkamer, voorop. Een open cultuur voor relaties en seksualiteit, waarbinnen gewerkt wordt aan de reflectie op hoe gedrag op leerlingen kan overkomen vergroot de ruimte voor onderlinge feedback en het op de juiste wijze aanpakken van mogelijke incidenten. School & Veiligheid en de vertrouwensinspectie raden met klem aan om bij vragen of twijfels gebruik te maken van de expertise van School & Veiligheid.

Contactgegevens Adviespunt School & Veiligheid

Telefoon 030 – 2856616

WhatsApp 030 – 2856615

E-mail adviespunt@schoolenveiligheid.nl

Tot slot: zowel School & Veiligheid als de vertrouwensinspectie geven aan dat er veel goed gaat binnen het onderwijs. In de landelijke monitoren laten leerlingen over het algemeen zien dat zij zich veilig en prettig voelen en dat zij de school positief waarderen. Toch zijn er leerlingen die zich buitengesloten voelen en zich onveilig voelen in de schoolse setting, en daarvan is iedere leerling er één te veel. Zij worden vaak door andere leerlingen buitengesloten, en daarmee fysiek en/of psychisch benadeeld. Dat zegt daarmee ook iets over de heersende groepsdynamiek en het schoolklimaat. ■